

ДОСЛІДЖЕННЯ САМООЦІНКИ КУРСАНТІВ РІВНЯ РОЗВИТКУ ВЛАСНОЇ ПРОСТОРОВОЇ УЯВИ ТА ЇЇ РОЛІ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 37.015.3.159.954

К. Д. Дем'янюк

Результати проведеного аналізу оперативно-службової діяльності ДПСУ за 2006–2007 рр. та психологічні спостереження за військовослужбовцями свідчать, що від 20 до 44 % різних категорій командного складу мають певні труднощі під час вирішення питань ефективного застосування озброєння та техніки, швидкого орієнтування та самостійного прийняття правильних рішень у проблемних ситуаціях, передбаченні результатів та створенні умов результативної діяльності. Проте зазначені професійні якості персоналу на теперішній час вкрай необхідні для створення ефективної системи логістики, яка на етапі реорганізації ДПСУ передбачає оптимальне технічне переоснащення органів охорони державного кордону. У результаті проведених психолого-педагогічних досліджень установлено, що однією із визначальних причин такого стану професійної майстерності є низький рівень професійної уяви.

Отже, актуальною проблемою психолого-педагогічних досліджень є визначення розвиваючого потенціалу навчальних дисциплін, пошук сучасних форм та методів реалізації розвивального навчання, де акцентується увага на розвитку уяви як необхідної інтелектуальної якості на етапі вдосконалення морально-психологічного забезпечення діяльності особового складу ДПСУ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із психолого-педагогічної проблематики свідчить про значну увагу вчених до проблеми формування уяви. Зокрема Л. С. Виготський [1], Т. В. Кудрявцев [2], П. А. М'ясоїд [3], С. Д. Максименко [4], В. А. Роменець [5] розглядали місце уяви в науковій та навчальній діяльності людини. Г. Д. Глейзер створив цілісну концепцію розвитку просторових уявлень працюючої молоді й дорослих [6]. Проблему розвитку просторової уяви студентів в університеті розглядає Ю. Л. Трофімов [7]. Військові психологи М. І. Дьяченко, М. П. Коробейніков, О. В. Барабанщиков [8],

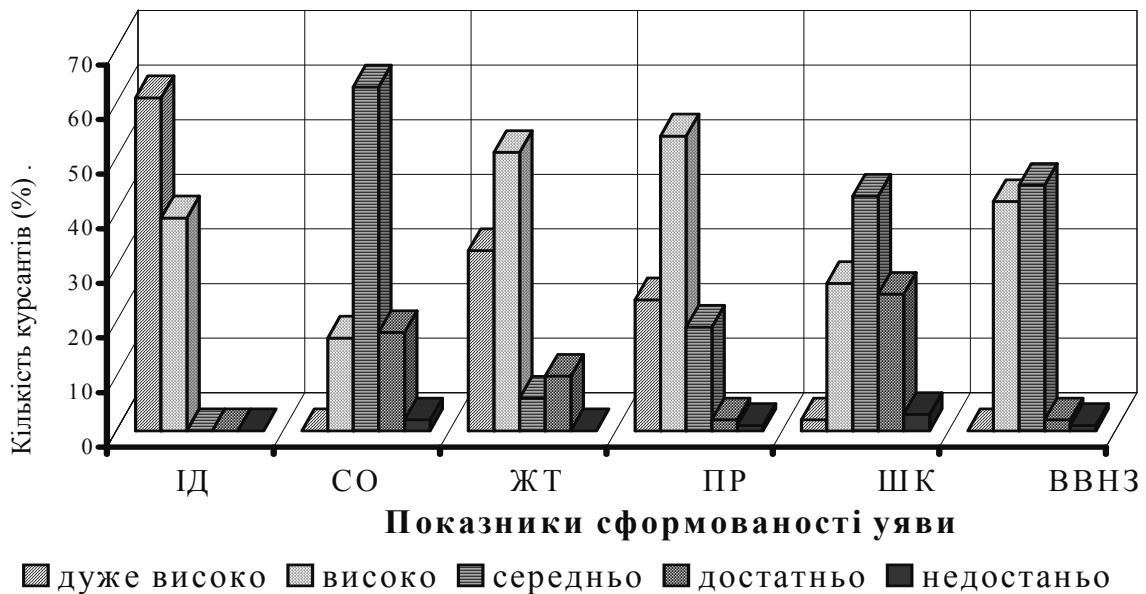
М. Ф. Феденко, В. В. Шеляга [9] розглядають уяву як психічний процес, що має важливе значення у військовій діяльності.

Аналіз навчальних програм та планів з дисциплін, які викладаються курсантам-прикордонникам, що навчаються за напрямом підготовки “Інженерна механіка”, свідчить про необхідність досить високого рівня розвитку уяви, зокрема просторової та технічної, на базі яких у подальшому формується їхня професійна уява. Це зумовлено, насамперед, специфікою інженерних дисциплін, що їх вивчають курсанти цієї спеціальності, а також їхньою подальшою професійною діяльністю за фахом. Аналіз успішності курсантів 1-го курсу свідчить про те, що у них, на жаль, недостатньо сформовано просторову уяву, не кажучи про технічну. Цей факт можна пояснити тим, що у шкільній програмі зменшено кількість годин на вивчення геометрії, а креслення взагалі не вивчається, хоча саме ці предмети є одними з визначальних при формуванні уяви. Отже, можна стверджувати, що на етапі реорганізації ДПСУ для створення необхідних умов підготовки сучасних офіцерів-прикордонників необхідними є дослідження психологічних особливостей, розробка механізмів і засобів формування професійної уяви у курсантів-прикордонників у процесі їхньої інженерно-технічної підготовки на першому курсі при вивченні дисциплін “Вища математика”, “Нарисна геометрія”, “Інженерна та комп’ютерна графіка” та на 2–3-му курсах при вивченні дисципліни “Деталі машин”.

Однією з причин труднощів при розв’язанні задач з геометрії та інженерної графіки курсанти називають недостатній розвиток власної просторової уяви. Розвиток мислення в учнів, як показала Т. С. Полякова, свідчить про найвищу інтенсивність труднощів у молодих людей. Автор зазначає, що “дуже істотними є труднощі в розвитку якостей розуму, що особливо необхідні для ефективного оволодіння математикою, а також труднощі в розвитку абстрактного мислення та просторової уяви” [10]. З метою об’єктивного аналізу уявлень курсантів-прикордонників і визначення рівня розвитку їх просторової уяви було проведено діагностуючу контрольну роботу серед курсантів 1-го курсу напряму підготовки “Інженерна механіка” та ОЗДК.

Метою даної роботи було виявлення у курсантів просторових уявлень та вміння оперувати ними при розв'язанні задач. Розвиток уяви курсантів є актуальним завданням не тільки при навчанні геометрії, креслення, але й дисциплін військового циклу. Становлення професійної уяви курсантів вивчає А. В. Барабанщиков [8]. Сутність цієї професійної якості полягає в умінні уявного перетворення оперативно-службової ситуації, створення моделей професійних процесів, що дозволяють ефективно вирішувати службові завдання, які стоять перед військовим фахівцем. На підставі аналізу вищевикладених досліджень можна зробити висновок, що вченими психологами, педагогами, математиками ведеться дослідницька робота, пов'язана з розробкою методів, засобів організації навчання, сприяючих розвитку просторової уяви тих, що вчаться. Проте досліджень, присвячених розгляду всієї цілісної системи розвитку просторової уяви курсантів у процесі їх технічної підготовки, нами знайдено не було. Ми ставимо за мету вирішити цю проблему, для цього необхідно охарактеризувати наявний стан розвитку просторової уяви курсантів, а саме: виконати аналіз поточних письмових та усних відповідей курсантів; здійснити спостереження за діяльністю курсантів на лекційних та практичних заняттях з погляду функціонування здатності їх просторової уяви; провести анкетування курсантів з метою з'ясування їх особистої оцінки рівня розвитку власної просторової уяви, її ролі у професійній діяльності й цілій низці інших питань.

Одним із завдань експерименту було з'ясування питання щодо того, як самі курсанти оцінюють свою уяву. З цією метою методом анкетування було опитано 70 курсантів напряму підготовки "Інженерна механіка". Анкетування включало питання (на рисунку наведено результати анкетування), пов'язані з самооцінкою рівня розвитку просторової уяви й особистісною оцінкою роботи з розвитку здатності оперувати просторовими образами.

Результати самооцінки курсантів щодо розвитку просторової уяви та її використання у професійній діяльності (ІД – уява в ідеалі, СО – самооцінка своєї уяви, ЖТ – значення уяви у житті, ПР – значення уяви у роботі, ШК – сформованість уяви у школі, ВВНЗ – сформованість уяви у ВВНЗ)

Метою опитування було також з'ясування думки курсантів про рівень необхідної уяви в повсякденному житті та професійній діяльності. Оцінювання проводилося за п'ятьма градаціями, а саме:

1. Як Ви вважаєте, якою мірою повинна бути розвинена просторова уява офіцера-прикордонника?

Усі учасники анкетування вважають обов'язковим високий рівень розвитку просторової уяви в офіцера-прикордонника. Наприклад, 39 % курсантів відповіли, що ця професійна й особистісна якість повинна бути розвинута досить високо, а 61 % – високо. Дані анкетування свідчать про високий ступінь усвідомлення курсантами вимог суспільства до підготовки офіцера-прикордонника. Офіцера-прикордонника з високим рівнем розвитку просторової уяви вони вважають еталоном.

2. Якою мірою розвинута Ваша просторова уява?

Різкий контраст можна було спостерігати при порівнянні відповідей на це питання та попереднє. Більша частина курсантів (63 %) оцінила власний рівень розвитку просторової уяви як середній, 18 % опитаних – як незначний і

2 % – як дуже незначний. Із результатів анкетування видно, що між передбачуваним необхідним рівнем розвитку просторової уяви офіцера й уявленням про свої особисті можливості є велика різниця. Той факт, що учасники опитування досить самокритично ставляться до оцінки своїх умінь оперувати просторовими образами, свідчить про їх незадоволеність рівнем розвитку власної просторової уяви, про усвідомлення перспектив особистісного розвитку.

3. Як звертається людина по допомогу до уяви в повсякденному житті?

Відповіді на це питання свідчать про розуміння учасниками анкетування універсальності застосування уяви. Наприклад, 33 % опитаних вважають дуже важливим і 51 % – важливим звернення по допомогу до уяви в повсякденному житті. Усвідомлюючи важливу роль цієї здатності в будь-якому вияві людської життєдіяльності, курсанти підкреслюють тим самим нагальну необхідність формування просторової уяви офіцера-прикордонника, яка дасть можливість чітко та професійно виконувати оперативно-службові завдання.

4. Яке значення уяви у професійній діяльності?

Результати оцінок курсантами рівня використання уяви у професійній діяльності практично повторюють співвідношення відповідей на попереднє запитання, що не було несподіваним. Учасники опитування (54 %) характеризували вплив уяви як значний, 24 % – як досить значний, 19 % указали про середній ступінь звернення до уяви. З усних відповідей останньої з перерахованих груп курсантів можна зробити висновок, що рівень участі уяви у професійній діяльності вони пов'язують з особливостями оперативно-службової діяльності. Певні дії, на думку курсантів, можуть відбуватися і без участі уяви.

5. Як розвивалася Ваша уява під час навчання в школі?

Відповіді на це питання є суб'єктивною думкою кожного з опитаних про роботу з розвитку просторової уяви, що проводилася вчителями в школі. З даних опитування було виявлено, що курсанти визначають межу вимог до цієї роботи значно вищою, ніж оцінюють свій стан. Їх не влаштовує власний рівень розвитку просторової уяви й те, як ця робота велася в школі. Наприклад, 27 % курсантів вважають, що просторова уява розвивалася значною мірою,

43 % – на середньому рівні, 25 % та 3 % – на незначному й відповідно досить незначному рівні. Охарактеризували зусилля з розвитку уяви в школі як досить значні лише 2 % опитаних курсантів.

6. Як розвивалася Ваша уява під час навчання у ВВНЗ?

Ситуація виявилася майже аналогічною попередній. Зокрема розвиток уяви охарактеризували як значний 43 % опитаних, середній рівень – 45 %. Курсантам старших курсів, що мають досвід проходження стажування на кордоні, було запропоновано додаткові питання, щоб можна було з'ясувати їх проблеми при виконанні поставлених службових завдань та причини цих проблем. Відповіді було отримано від 61 респондента. Було з'ясовано, що переважна частина курсантів не впевнена при виконанні поставленого завдання – 78,5 % (48 опитаних). Серед причин курсанти називали недостатню підготовку, малий досвід – 36 % (22 опитаних), слабкий розвиток своєї професійної уяви й логічного мислення, недостатність особистісних професійних умінь та навиків – 59 % (36 курсантів).

Якісний аналіз результатів самооцінки курсантів показує, що курсанти не завжди адекватно оцінюють рівень розвитку своєї уяви: курсанти з високим та середнім рівнем (за результатами контрольної роботи [11]) схильні його недооцінювати, а курсанти з низьким – явно переоцінюють свою просторову уяву. Отже, підсумовуючи результати, зробимо висновок:

1) курсанти не мають уявлення про характер діяльності оперування образами для того, щоб належним чином оцінити свої здібності до неї;

2) у ВВНЗ необхідною є цілеспрямована робота щодо поліпшення стану формування просторової уяви курсантів, щоб наблизити її рівень до досконалого;

3) на основі суб'єктивних оцінок курсантів можна констатувати їх незадоволеність як рівнем розвитку своєї просторової уяви, так і роботою, що проводиться в школі та у ВВНЗ у цьому напрямі.

Тому подальші дослідження повинні бути спрямовані на створення ефективної моделі формування професійної уяви у курсантів ВВНЗ, яка б дала змогу враховувати індивідуально-психологічні особливості курсантів і якісно керувати підготовкою військових фахівців.

Список використаної літератури

1. Выготский, Л. С. Педагогическая психология / под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика-Пресс, 1999. – 536 с. – (Психология : Классические труды).
2. Кудрявцев, Т. В. Развитие технического мышления учащихся. / Т. В. Кудрявцев, И. С. Якиманская. – М. : Высшая школа, 1974. – 203 с.
3. М'ясоїд, П. А. Загальна психологія : навч. посіб. / П. А. М'ясоїд. – К.: Вища шк., 2000. – 479 с.
4. Максименко, С. Д. Основи військової психології: навчальний посібник / С. Д. Максименко, П. В. Мельник, Б. М. Олексієнко. – Хмельницький : НАПВУ, 2002. – 532 с.
5. Роменець, В. А. Психологія творчості : підручник / В. А. Романець. – К. : Либідь, 1999. – 378 с.
6. Глейзер, Г. Д. О проекте концепции математического образования в 12-летней школе / Г. Д. Глейзер // Математика. – 2000. – № 19. – С. 1–4.
7. Трофімов, Ю. Л., Рибалко, В. В., Гончарук, П. А. та ін. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов та ін. – К. : Либідь, 1999. – 558 с.
8. Барабанщиков, А. В. Основы военной педагогики и психологии : учебное пособие / А. В. Барабанщиков, Н. Ф. Феденко. – М. : Воениздат, 1981. – 366 с.
9. Шеляга, В. В. Военная психология / В. В. Шеляга, А. Д. Глоточкин, К. К. Платонов. – М. : Воениздат, 1972. – 400 с.
10. Полякова, А. Г. Психолого-педагогічні умови формування просторових уявлень у підлітків [На матеріалі дисципліни “Геометрія”]: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А. Г. Полякова – К., 1993. – 219 с.
11. Дем'янюк, К. Д. Характеристика методики діагностування рівня розвитку просторової уяви в курсантів-прикордонників у процесі їхньої загальнотехнічної підготовки. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр., вип. 14 / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ – Вінниця: ДОВ “Вінниця”, 2007. – 484 с.

Рецензент – доктор психологічних наук, професор Є. М. Потапчук